

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЛОГОПЕДИЧНИХ ТЕХНІК
У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЗВУКОВИМОВИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізація 016.01 Логопедія
Валентина МАЗУР

Науковий керівник: **Наталія ГАВРИЛОВА**,
кандидат психологічних наук, професор
кафедри логопедії і спеціальних методик

Рецензент: **Юлія БУГЕРА**,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕННЯ ВИМОВИ ФОНЕМ У ДІТЕЙ.....	6
1.1. Особливості нормо-типового розвитку фонетичного боку мовлення у дітей	6
1.2. Характеристика порушень звуковимови у дітей молодшого шкільного віку	16
1.3. Методи та прийоми формування вимови фонем у дітей.....	28
Висновки до першого розділу	39
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФОНЕТИЧНОГО БОКУ МОВЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	42
2.1. Методика дослідження фонетичного боку мовлення у дітей та причин, що обумовлюють його порушення.....	42
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	49
Висновки до другого розділу.....	58
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ ФОНЕМ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	60
3.1. Зміст та методика формування вимови фонем у молодших школярів з порушеннями мовлення	60
3.2. Інноваційні підходи формування звуковимови у дітей молодшого шкільного віку	70
Висновки до третього розділу	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Актуальність теми: Проблема формування мовленнєвої компетентності та правильної звуковимови як однієї з першої вагової складової мовлення є актуальною на сьогоднішній день. Діти, які мають порушення вимови фонем є досить поширеним явищем і аналітичні дані за останні роки свідчать, що кількість таких дітей збільшується з року в рік. Несформована звуковимова дітей негативно позначається на психічному стані дитини загалом. Як наслідок цього порушення ускладнюється сприймання мовлення оточуючих, знижується рівень оволодіння знаннями, успішність навчання, виникають бар'єри при спілкуванні з однолітками, а також при цьому визначено негативний вплив на формування особистості дитини в цілому.

Особливості порушення вимови фонем у дітей з різними порушеннями мовлення були предметом вивчення багатьох науковців: при дислалії (О. Ревуцька, Ю. Рібцун, М. Шеремет та інших), при ринолалії (С. Конопляста та інших), при дизартрії (Г. Станецька, М. Шеремет та інших). Методика формування вимови фонем була розглянута Н. Гавриловою, М. Савченко, Є. Соботович та іншими. Надалі робота по створенню інноваційних підходів ведеться у цьому напрямку А. Яковенко, Ж. Боженко та іншими. При цьому залишається актуальною проблема застосування цих інноваційних підходів на різних етапах корекції порушень вимови фонем. Саме це і обумовило вибір теми нашого дослідження: «Інноваційні підходи до формування звуковимови у молодших школярів з порушенням мовлення».

Мета дослідження –теоретично дослідити проблему вдосконалення прийомів та методів корекції фонетичного боку у дітей та експериментально визначити ефективність застосування інноваційних підходів на різних етапах логопедичної роботи з метою формування звуковимови у першокласників з дислалією та дизартрією.

Для досягнення мети дослідження було визначено наступні **завдання**:

1. На підставі науково-теоретичного аналізу охарактеризувати різні підходи що застосовуються в системі корекції порушень фонетичного боку мовлення у різних категорій дітей;

2. За результатами експериментального дослідження визначити рівні розвитку фонетичного боку мовлення у першокласників, характер та причини порушеної вимови фонем в окремих із них.

3. Охарактеризувати інноваційні підходи, що застосовуються у логопедичній роботі з дітьми та визначити ефективність їх застосування на різних етапах корекції порушень вимови фонем у першокласників з порушеннями мовлення.

Об'єкт дослідження – процес формування вимови фонем у молодших школярів з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – особливості застосування інноваційних підходів у процесі формування вимови фонем у першокласників з порушенням мовлення.

Методи дослідження:

1) теоретичні – вивчення та аналіз науково-методичної літератури щодо проблеми дослідження

2) емпіричні – бесіда, констатувальний і навчальний експеримент;

3) статистичні – кількісний та якісний аналіз даних констатувального і контрольного етапів дослідження.

Теоретичне значення одержаних результатів Теоретично обґрунтовано та практично підтверджено доцільність використання інноваційних технологій у процесі корекції порушень фонетичного боку мовлення. Охарактеризовано індивідуальну спрямованість логопедичної роботи по постановці звуків мовлення у першокласників та застосуванні у цьому процесі диференційованих методик. Виокремленні різні шляхи формування фонем у дітей з порушенням звуковимови, що враховують рівень складності порушення та причини, що його зумовлюють.

Обґрунтовано роль інновацій з великим використанням «мікроінновацій» у роботі вчителя-логопеда.

Практичне значення дослідження Навчально-корекційна методика з апробованими «мікроінноваціями» може бути використана в роботі логопеда, вихователя логопедичних груп та асистента вчителя.

Апробація роботи: з учнями Заборольського та Прилуцького ліцеїв Луцької міської ради та у публікації:

- «Характеристика та особливості корекційної роботи при дизартрії у молодших школярів з порушенням мовлення»/ Всеукраїнська науково-практична конференція «VI Геретівські читання» 03.06. 22р. / Збірник наук. Праць Тернопільського ОКІППО.

Експериментально-дослідна робота проводилася з учнями 1 класу КЗЗСО «Заборольського ліцею № 32 Луцької міської ради».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел у загальній кількості 92 і додатків.

ВИСНОВКИ

У процесі наукового дослідження здійснено вивчення стану розробленості проблеми формування правильної вимови фонем у дітей з порушеннями мовлення; розроблено методiku та сформовано порівневу характеристику фонетичного боку мовлення у першокласників, а також проведено якісний аналіз характеру порушень у них у вимові фонем; охарактеризовано традиційні та інноваційні прийоми та методи формування звуковимови, описано особливості їх застосування на різних етапах корекції вимови фонем.

1. Зокрема, з'ясовано, що поза наявністю достатньо великої кількості досліджень проблеми діагностики та корекції порушень фонетичного боку мовлення, залишаються нерозв'язаними питання кількісного аналізу цих порушень (в українській логопедії більшою мірою звертали увагу на якісний аналіз) та ефективності введення окремих мікроінновацій на різних етапах подолання порушень вимови фонем.

2. Для точності оцінки рівня сформованості фонетичного боку мовлення у дітей було сформовано методiku в основу якої покладено дослідження Н. Гаврилової, М. Савченко та вимоги до визначення рівнів порушення записані у Міжнародній класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, всесвітньої організації охорони здоров'я (2001 р.). Зокрема, при дослідженні враховували як порушення вимови твердих так і м'яких приголосних звуків мовлення; для вивчення вимови фонем був підібраний достатній обсяг мовного матеріалу для кожного звука мовлення, вимова якого вивчалася ізольовано та у різних позиціях у словах при відображеній та самостійній вимові; визначали характер порушення вимови фонем кожної артикуляційної групи як при ізольованій так і при відображеній та самостійній вимові; визначено умовну кількість балів, яка позначала сформованості кожного компонента мовлення в цілому та фонетичного боку мовлення, зокрема.

Запропонований підхід до аналізу стану вимови фонем у дітей виявив свої позитивні сторони. За результатами дослідження були сформовані індивідуальні профілі порушення фонетичного боку мовлення у першокласників, статистично подано результати дослідження певної групи дітей і обгрунтовано представлено рівневу характеристику стану розвитку вимовного у них боку мовлення.

Визначено відсутність фонетичної проблеми у мовленні у 75% учнів хоча в 12,5% із них проте залишалося незначне плутання окремих звуків мовлення. У 20,9% із них спостерігалася легка фонетична проблема в мовленні при цьому кількість порушених у вимові фонем у них була різна (від 1 до 10). У 4,1% було першокласників було визначено помірну фонетичну проблему. Притаманно для цих дітей не лише спотворена вимова фонем, але і їх стійкі заміни іншими та плутання.

Виявлено, що найчастіше причиною як легкої фонетичної проблеми так і помірної виступало порушення іннервації органів артикуляції. В окремих учнів причиною порушень звуковимови визначено порушення будови периферійних органів мовлення, порушення фонематичних процесів та наслідування неправильних зразків мовлення.

3. Визначено, що формування вимови фонем у дітей з різними порушеннями мовлення є складним індивідуально-зорієнтованим процесом, який передбачає застосування диференційованих груп прийомів та методів. Ефективність оволодіння фонетичною складовою мовлення забезпечується групами методів традиційних і тих, що містять мікроінновації.

Такі мікроінноваційні підходи доцільно підбирати відповідно до етапу формування вимови фонем. Зокрема, з метою підготовки до постановки звуків мовлення ефективно застосовувати прийоми артикуляційної гімнастики з елементами самомасажу, казки для розвитку артикуляційної моторики з віршованим супроводом.

Ефективно сприяють стимуляції вимови фонем та формування уявлення про правильну артикуляцію цих звуків вправи фонетичної ритміки (кінезіологічні вправи), прийоми переключення свідомості з того, що дитина чує і уявляє на те, що бачить і відчуває у процесі виконання руху органами артикуляції.

Ейдетичні вправи, графічне моделювання, вправи з кулькою суджок сприяли прискоренню автоматизації звуків мовлення.

В результаті дослідження було виявлено прискорення темпу появи правильної артикуляції та автоматизації звуків мовлення. Зокрема, у 65% досліджуваних першокласників легка фонетична проблема була повністю виправлена. У інших учнів (35% з легкою та помірною фонетичною проблемою) ще залишилися помилки в мовленні, які вказували на те, що поставлені фонемні у них не повністю автоматизовані.

Наше дослідження не є вичерпаним і буде продовжене з метою розширення мікроінновацій і застосування їх для корекції різних порушень мовлення у дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання. Київ: Київський держ.ун-т, 1993. 220 с
2. Богомолова А. И. Логопедическое пособие для занятий с детьми. Библиополис СПб, 1996. 208с.
3. Богомолова А.И. Нарушение произношения у детей. Москва: Просвещение, 1971. 208с.
4. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Слово, 2007, 2015. 308с.
5. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч. посіб. 2-ге вид., Київ: Слово, 2012.304 с.
6. Винарская Е.Н. Нейролингвистический анализ звуковой системы речи. *Вопросы психологии №1*, 1967 С17-21.
7. Виправлення вад мовлення у дошкільників/ за ред. В. Л. Чайко .Київ: Шкільний світ, 2009. 112 с.
8. Волкова Л. С. Логопедия. Москва: Просвещение, 1989. 366с.
9. Воронська Н.Особливості спілкування дітей з особливими освітніми потребами в закладах середньої освіти. *Науковий, навчальний, інформаційни журнал: Особлива дитина: навчання та виховання № 1 (89)*, 2019. С.42-51.
10. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: Вид. 2, доп. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2006. 2012. 322 с.
11. Гаврилов О.В., Липа В. Інклюзивна освіта в Україні. Психокорекційна педагогіка (олігофренопедагогіка) в практиці інклюзивного навчання. Слов'янськ: Б.І. Моторіна. 2017. С. 21-49.
12. Гаврилов О.В., Липа, О.В., Левицький В.Е., Ляшенко О.М., Кулеша Є., Данільченко В.Є. Прикладна корекційна психопедагогіка:

- олігофренопедагогіка: Навчальний посібник. Вид. 2-е, перер. та доповн. / За ред. О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2017. 600 с.
13. Гаврилов О.В., Сербалюк Ю. Використання тренінгу комунікативної компетенції у підготовці дефектологів. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова: Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Збірник наукових праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. С. 20-25.
14. Гаврилова Н.С. Класифікація порушень артикуляційної моторики. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) Т1: збірник наукових праць: вип. 7 у 2 т. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори, 2006. 2016. С. 49-62.
15. Гаврилова Н.С. Класифікація порушень мовлення. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. Вип. 20 (1), 2012. С. 293-315.
16. Гаврилова Н.С. Логопедичний масаж, як засіб корекції порушень артикуляційної моторики у дітей. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць: вип. V. В 2-ох т. том 2. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори, 2006. 2015. С. 42-54.
17. Гаврилова Н.С. Логопедія: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: «Медобори-2006». 2018. 188 с.
18. Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики рухового обмежуючого типу. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 11. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2018. С. 58-69.
19. Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 10 Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. С. 43-50.
20. Гаврилова Н.С. Методика формування та стимуляції вимови фонем. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник

- наукових праць: вип. 13. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2019. С. 18-37.
21. Гаврилова Н.С. Нейропсихологічна структура та механізми порушення фонематичних процесів у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією. // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Вип. XV. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. -С. 120-127.
22. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
23. Гаврилова Н.С. Типи порушень артикуляційної моторики та особливості їх корекції. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 8. Т.1. Кам'янець-Подільський: Медобори, 2006. 2016. С. 54-64.
24. Гаврись С., Григоренко Є. Інформаційні технології у навчальній діяльності учнів допоміжної школи. *Газета «Дефектолог»* № 11. 2009. С.18-20.
25. Гавриш Н.І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посібн. Київ: Шкіл. світ, 2006. 119 с.
26. Галущенко В. І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. Вип 7 (1) 2016. С. 62-70.
27. Галущенко В. І. Застосування інтерактивних технологій у корекційно-виховній роботі з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. № 3. 2017. С. 83-88.
28. Гвоздев А.Н. От первых слов до первого класса. Дневник научных наблюдений. КомКнига: ISBN 5 - 484- 00006 – 8. 2005. 169с.
29. Ефименкова А. С. Формирования речи у дошкольников Москва: Просвещение, 1985 112с.

30. Ефименкова Л.Н. Коррекция звуков речи у детей. Москв: Просвещение, 1987. 200 с
31. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников. Москва: Просвещение, 1990.283с.
32. Жинкин Н.И. Механизмы речи.Академия пед.наук. Москва, 1958. 376с.
33. Каше Г.А. Недостатки произношения звуков у учащихся массовой школы. Недостатки речи у учащихся начальных классов массовой школы. Москва: Просвещение, 1965. 248с.
34. Кирьянова Р.А. Комплексная диагностика и её использование учителем-логопедом в коррекционной работе с детьми 5-6 лет, имеющими тяжёлые нарушения речи. СПб, 2002. 368 с.
35. Кисличенко В. А. Комплексна програма забезпечення логопедичного супроводу сімей, які виховують дитину з порушеннями мовлення. Збірник наук праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. Вип19 (1) , 2012. С. 366-372.
36. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї як системна логопедична допомога родині, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. *Логопедія*. № 6, 2015. С. 24-30.
37. Ковальчук Ж.М. Становлення та розвиток спеціальної освіти в Україні: історичний огляд. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип 33, 2017. С. 31-36.
38. Конопляста С. Ю. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 17, 2011. С. 105-107.
39. Конопляста С.Ю. Ринолалія від А до Я. Монографія. – Київ: Книга-плюс, 2015. 312 с.

40. Корнев А. Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты / за ред. А. Н. Корнев. СПб, 2006. 265 с.
41. Кравченко А. І. Випереджаюче навчання як засіб підготовки до школи дітей із порушеннями мовлення. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 8. 2014. С. 134-142.
42. Куриця А. І. Особливості психоконсультативної та психотерапевтичної роботи з сім'єю, яка виховує дитину з порушенням мовлення. Актуальні питання корекційної освіти. *Педагогічні науки*. Вип.14, 2019. С. 159-168.
43. Лалаєва Р.И Логопедическая работа в коррекционных классах Москва Владос, 1998.234с.
44. Лепетченко М. В. Логопедія. Дизартрія: навчально-методичний посібник. Донецьк, 2015. 36 с.
45. Левина Р.Е. Недостатки произношения, сопровождающиеся нарушениями чтения и письма. Логопедическая работа в школе/ Под редакцией Р.Е.Левиной, Москва. 1953. 305с.
46. Лісова Л. І. Характеристика навчальної діяльності молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення у процесі розв'язування арифметичних задач. *Психологія: реальність і перспективи*. Вип.9. 2017. С. 84-90.
47. Логопедія: підручник / За ред.. М.К.Шеремет. Вид. 5-те. Київ: Слово, 2018. 856 с.
48. Лопатина Л.В. Логопедическая работа с детьми дошкольного возраста с минимальными дизартрическими расстройствами: Учеб.пособие/ Под ред. Е.А. Логиновой. СПб: Союз, 2005. 192 с.
49. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва:Академия, 2003. 384 с.
50. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків в 2-х частинах. Навчальний посібник. Літера ЛТД, 2005. 284с.
51. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, всесвітньої організації охорони здоров'я © Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, 2001. с

52. Миронова С.П. Гаврилов О.В., Матвєєва М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / За заг. ред. С.П.Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
53. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
54. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
55. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164с.
56. Науменко О. А. Використання комп'ютерних вправ під час корекційно-педагогічної роботи з формуванню звуко-складової структури слова в молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2011. Вип. 2. С. 174-184.
57. Осипян А. О. Єдність підходів у мовленнєвій роботі з учнями вчителя та логопеда як запорука успіху в навчальному процесі дітей з тяжкими порушеннями мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Вип.7,2014. С. 120-125.
58. Пантилюк М. І. Текст як основа формування риторичних умінь і навичок учнів М. І. Пантилюк *Українська мова та література в школі*. №1,2008. С. 4–6.
59. Парамонова Л.П. Логопедия для всех.4-е издание. СПб. Питер. 2010. 416с.
60. Поваляева М.А. Справочник логопеда. Изд. 5-е. Ростов на Дону: Феникс, 2006. 445 с.

61. РауФ.Ф Приёмы исправления недостатков произношения фонем. Основы теории и практики логопедии./Под редакцией Р.Е.Левинной. Москва, 1968. С271-337.
62. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно методичний комплекс. Київ: Кафедра, 2013. 284 с.
63. Рібцун Ю. В. Мелодії кольорових звуків. Фонетико-фонематична компетентність дошкільника : альбом для ігор-занять із дітьми 5–6 років. Серія Мовленнєва полікомпетентність дошкільника Київ, 2014. 210 с.
64. Рібцун Ю.В. Особливості артикуляційної моторики у дітей п'ятого року життя із ФФНМ. Педагогіка здоров'я: зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф., 7 квітня 2011 р. / за ред. проф. О.М. Микитюка. Харків: ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2011. С. 326-331.
65. Рібцун Ю. Упровадження результатів наукових досліджень у практику шляхом підвищення професійної компетентності педагогів. *Науковий, навчальний, інформаційни журнал: Особлива дитина: навчання та виховання.* №3(95), 2020. С.76-78
66. Ротенберг В.С., Бондаренко С.М. Мозг. Обучение. Здоровье: Кн.для учителя. Москва: Просвещение, 1989. 239с.
67. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / под ред. С. Л. Рубинштейн. СПб. Питер, 2002. 720 с.
68. Савінова Н. В.Шляхи підвищення ефективності застосування наочних, практичних та словесних методів у логопедичній роботі з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* №22(3), 2012. С. 120-132.
69. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей 2-ге вид., доп. Київ: Освіта. 1992. 176 с.
70. Соботович Е.Ф. О механизмах косноязычия у детей дошкольного возраста. XXIV Герценовские чтения. Дефектология Ленинград, 1972.

71. Соботович Е.Ф.; Чернопольская А.Ф. О некоторых формах косноязычия у детей дошкольного возраста. Дефектология. XXIII Герценовские чтения. Материалы межвузовской научно-практической конференции. М., 1970
72. Соботович С. Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку / С. Ф. Соботович *Дефектологія* № 3, 2002. С.12-14.
73. Тарасун В.В. Базові інваріантні дії та операції як компонент навчальної діяльності дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку / *Дефектологія*. №1. 2001. с. 2 - 4.
74. Тищенко В.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від народження до 5 років: Поради батькам. / В. Тищенко, Ю. Рібцун. Київ: Літера ЛТД, 2006. 128 с.
75. Трофименко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: Навчально-методичний посібник. Київ: 2014. 72 с.
76. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-корекційний комплекс / За ред. Є.Ф. Соботович. Київ: Актуальна освіта, 2007. 120 с
77. Федорович Л.О., Чубенко О.В. Логопедична робота з дітьми із фонетико-фонематичними порушеннями мовлення: завдання, вправи, ігри. Навчально – методичний посібник. Запоріжжя: ТОВ ЛПС ЛТД, 2018. 306с.
78. Филичева Т.Б. Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста: Монография Москва: Альфа, 2001. 257с.
79. Хватцев М.Е, Косноязычие. Логопедия. Москва, 1951. 307с.
80. Хоменко С. О. Логопедичне обстеження в системі комплексного вивчення дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Вип. 27. 2014. С. 215-220.

81. Чистович Л.А. и др. Физиология речи. Восприятие речи человеком. Ленинград, 1976. 395с.
82. Чотири тактики педагогічної підтримки дитини. Упоряд. А. Русаков, Н. Касцина. Київ: Шкіл. світ, 2006. 112 с.
83. Шеремет М. К. Корекційно-розвивальна робота з розвитку комунікативної функції мовлення у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку. Актуальні питання корекційної освіти. *Педагогічні науки*. . Вип. 5(2). 2015. С. 369-378.
84. Шеремет М.К. Боряк О.В. Неврологічні основи логопедії: навч. посіб. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. 252 с.
85. Шеремет М.К., Загурська Г. Сучасні комп'ютерні технології в логопедичній роботі. Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. С. 159-166.
86. Шеремет М.К., Качуровська О.Б. Навчально-програмний комплекс Адаптація-Лого. DVD з аудіо та відео програми. 200570 Київ, 2007. 156с.
87. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Дислалія. Навчальний посібник. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 160 с.
88. Швачкин Н.Х. Развитие фонематического восприятия речи в раннем возрасте. *Известия АПН РСФСР*. 1948. С. 3-4.
89. Шуткевич Л.М. Інтеграційні форми організації навчально-виховного процесу в початковій школі. 2014-2015. 102 с.
90. Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників / А. О. Яковенко *Часопис* № 24, 2013. С. 273-277.
91. Ястребова А.В. Коррекция недоразвития речи у учащихся первых классов общеобразовательных школ в условиях логопедических пунктов. *Дефектология*. №3, 1983. С. 12-14.
92. Ястребова А.В. Особенности устной речи учащихся 1 класса. Хрестоматія по логопедии (извлечения и тексты): В 2-х томах. Под ред. Л.С.Волковой, В.И.Селиверстова. Москва, 1997. 318с.